

ЕКОЛОГІЯ МИСЛЕННЯ. ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ

Курінний Г. Ч.

Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна
Харків, Україна

Досліджуються чинники, що впливають на мислення. Обґрунтовується теза про те, що всі ці фактори можна розбити на такі групи, як: вдача, спілкування, суспільство, світогляд і досвід, витратні матеріали — тіло, час, енергія. Роз'яснюється, що саме входить у ту чи іншу групу, акцентується увага на їхніх проблемах. Указані підходи до напрацювання стандартів здорового тла, на якому відбувається мислення.

Ключові слова: екологія мислення, вдача, спілкування, світогляд, досвід, суспільство.

Исследуются факторы влияния на мышление. Обосновывается тезис о том, что все эти факторы можно разбить на такие группы, как: характер, общение, общество, мировоззрение и опыт, расходимые материалы – тело, время, энергии. Разъясняется, что именно входит в ту или иную группу, акцентируется внимание на их проблемах. Указаны подходы к наработке стандартов здорового фона, на котором происходит мышление.

Ключевые слова: экология мышления, характер, общение, общество, мировоззрение, опыт.

We investigated the influence factors on thinking. The thesis proved all factors are divided into the following groups: character, communication, society, a world-view and experience, expend materials — body, time, energy. We explained what we are include in that or other group. We marked out any dangerous places in the indicate groups. Also we showed how its possible to make the norms of the helth background of thinking.

Key words: ecology, thinking, character, communication, society, word-view, experience.

ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ І ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Завдання розвідки — дати тією чи іншою мірою чіткий реєстр впливів на мислення. Такий перепис потрібен для напрацювання стандартів здорового оточення, у якому живе думка, відбувається мислення, у якому живе людина, стандартів господарювання в цьому середовищі.

Автор не торкається проблем духовності, оскільки це питання достатньо висвітлене в попередніх дослідженнях науковців, а тому не становить значного наукового інтересу [1].

Вдача. Наскільки мислення цілеспрямоване, як воно реагує на перешкоди, залежить від психологічних особливостей мислячої істоти, від її вдачі. Вдача створює ті чи інші обмеження, серед яких відбувається робота думок. Набори обмежень зазвичай називають формами, а обмеження, створювані однією думкою чи переконанням, називають мислеформою. Роль форм мислення двоїста — з однієї сторони, форма організовує, підсилює мислення, робить його дієвим і швидким, а з іншої – може заважати рухові в потрібному напрямку.

Отримані усталені підходи до розумової роботи, що пов'язані з характером людини, її звички можна розглядати як інструментарій, що дозволяє рухатися в потрібному напрямку, чи, навпаки, гальмує поступ.

Зі вдачею також пов'язані схильності до тих чи інших підходів у розумовій діяльності, до використання певних форм мислення. Найбільш проблемними альтернативними парами назвемо:

1. Чітке мислення (людина схильна до визнання закону тотожності, тобто вимагає точного знання значення вживаних слів, вимагає, щоб ці значення не змінювались) та нечітке (людина схильна до визнання закону неусувної багатозначності, уживані слова не мають чіткого значення, і в процесі розумової діяльності значення слів у прийнятних межах змінюються).

2. Чорно-біле та кольорове мислення, коли людина точно відрізняє позитивне від негативного або ж такі оцінки розмиті.

3. Авторитарне мислення та мислення, що не визнає авторитетів (евристичне).

Спілкування. Мислячий самотник, що не спілкується ні з живими, ні з уявними істотами — настільки екзотична особа, що про неї зараз забудемо. Будемо говорити лише про тих, хто

у своєму процесі думання звертається до когось чи користується чиймись знаннями, досвідом. Для екології мислення важливими є місця в спілкуванні, які вимагають пильної уваги. Назвемо ці місця:

- вербалізація думки — висловлення думки словами чи заміна інформації знаками;
- редагування тексту із урахуванням особливостей адресата та способу передачі;
- процес передавання тексту;
- відтворення змісту прийнятого тексту;
- формування думки — відношення до прийнятого змісту.

Нижче будемо для спрощення загальної ситуації вважати, що свідомо інформаційні знаки (слова, жести, ...) передаються лише одним каналом, — якщо вони передаються в один і той же час кількома каналами, то вони узгоджені — передають один і той же зміст. На неконтрольований супровід ніяких обмежень немає. Символи, що несуть свідомо вкладену в них інформацію, називають комунікативними символами. Це ніби один шар спілкування. У другому шарі передається мимовільне — те, що ми не збираємося відтворювати. Те, що передається у другому шарі, називають метакомунікативними символами. Серед комунікативних символів виділимо слова. Серед метакомунікативних символів виділимо постави тіла, рухи тіла та м'язів. Якщо стосовно розуміння, що таке «міміка», «жести», можна бути спокійним, то стосовно розуміння, що таке «слово», спокій може лише бути уявною мрією. Дослідження слів велися давно та інтенсивно. Ці дослідження утворили глибоке море, у якому легко загубитися чи втопитися. Дехто вважає: «Слово — це милиця для розуму, і дуже дивно, що люди можуть розуміти один одного», інші вважають, що крім слів у світі нічого більше немає. Не будемо себе обмежувати вузьким чи широким розумінням того, що таке «слово», будемо вважати словами те і тільки те, що є словом у звичному (для того, хто його використовує) значенні.

Слова у звичному розумінні передають певну думку і мають якесь матеріальне втілення — вони чи звучать, чи викарбувані, чи передаються символами, рухами. Прослідкуємо за цими двома властивостями слів — зміст (передають думку) і матеріальне втілення. Властивості вжитих слів можуть жити думку, а можуть її пригнічувати, тобто, використовуючи ті чи інші слова, ми тим чи іншим способом впливаємо на мислення. Оскільки словами передаємо думку, то проблемні місця виділяються самі по собі:

1. Слова передали не той зміст, який був бажаний.
2. Слова передали зміст у незручній формі.
3. Слова супроводжувалися метакомунікативними символами, що впливають на зміст — змінюють його.
4. Слова супроводжуються недоречним обсягом метакомунікативних символів.
5. Слова збудили зайві, неочікувані думки та відчуття.

І жести, і міміка, і вжиті слова та словосполучення можуть викликати неприємні відчуття, що погіршать сприйняття тексту. До поганих обставин при спілкуванні віднесемо неналежну репутацію того, хто передає думку — колись сказав неправду, або ж про нього йде погана слава, чи він у суспільстві знаходиться в невідповідній ніші тощо.

Видимий ворог у спілкуванні — це погано. Але ще гірше, коли ворог невидимий, коли розум не може визначити, що саме руйнує середовище думки. Такі обставини виникають, коли підсвідомо сприйняті метакомунікативні символи не узгоджуються з чіткими комунікативними. Підсвідомі метакомунікативні символи ширші, оскільки їх важче контролювати розумом.

Суспільство. Суспільство складається із людських спільнот, об'єднаних тими чи іншими відносинами. Суспільство надає право державі через її представників (службовців) створювати закони і слідкувати за їх виконанням. На мислення людини впливає і суспільство, і держава. Суспільство є і замовником мислення, і споживачем, і адміністратором, і творцем сміття та бруду.

Але, крім суспільства, є й інша сторона — мисляча людина. І тут важливим є відношення мислячої людини до того суспільства, у яке вона занурена. Є відлюдники, і є

люди, для яких суспільство виступає тим же, що і вода для риби. Крім того, мисляча людина може поважати й не поважати своє суспільство, відчувати утиск суспільства чи сприймати відносини як агресивні. У суспільстві є вироблені ним самим норми співжиття (мораль), і мисляча людина може їх знати та розуміти, охоче чи неохоче виконувати, а може демонстративно порушувати. Й останнє — наскільки людина здатна на самостійне мислення, на опір небажаним впливам натовпу, чи організованих груп людей (робота, сусіди,...

Суспільство та держава мають у середовищі, де живе думка, адміністративні функції і стосовно доступу до інформації, і стосовно каналів її поширення.

Небажане поширення інформації суспільство мітить негативними словами — компромат, плітки, піар тощо. Держава і суспільство захищають канали зв'язку від несанкціонованого доступу (шифрування та фізичний захист) і від природного пошкодження (кодування та фізичний захист).

Суспільство створює і пропонує до уваги багато інформації, доводить до відома настільки багато повідомлень, що вони руйнують середовище думки. Крім великого обсягу інформації, труднощі можуть стосуватися її повноти.

Суспільство є середовищем, у якому поширюються стійкі прості думки з контекстуально незалежною істинністю — психічні віруси.

Світогляд і досвід. У кожної людини є переконання, які не підлягають щонайменшому сумніву. Коло непохитних переконань про будову світу, про цінності в ньому, називаємо світоглядом. Коло беззастережно правильного може бути непослідовним. Проте методики розвитку світогляду в суспільстві не поширені — розповсюджені методики розвитку певного «правильного» чи «сучасного» світогляду. Досить зрозуміло, як розглядати в межах певного світогляду питання:

1. Що є сміттям, брудом у середовищі думки?
2. Який стан середовища думки можна вважати здоровим?
3. До якого стану середовища думки потрібно прагнути, що в ньому варто вважати добрим, а що — поганим?
4. У якому напрямку думки варті підтримки?
5. Які думки потрібно викорінювати для користі самої людини і для користі людства?
6. У якому напрямку розвивається середовище думки?

У межах пропонованої розвідки цих питань унікаємо.

Замінником світогляду в багатьох випадках є досвід. Досвід створює дієві форми мислення, досвід дозволяє відрізнити можливе від неможливого. Досвід і світогляд формують цінності та критерії відповідності стану речей якійсь цінності. Набори цінностей у різних людей не вельми відрізняються. Для прикладу можна взяти кодекс будівника комунізму і заповіді християнина. Проте суттєво відрізняються люди ієрархією цих цінностей — дві людини можуть вважати гроші та здоров'я своїми цінностями, проте коли потрібно вибирати лише одну з них, вибір може бути різним. Та і критерії для оцінки наявності грошей чи здоров'я можуть бути різними. Отже, проблемні місця в оточенні думки можуть бути пов'язані саме з ієрархією цінностей.

Логос і хаос. У світогляді християнина існує Творець, з яким пов'язуються світлі сили, і який створює порядок, і існує його бунтівне творіння, з яким пов'язуються темні сили, і який створює безлад. У матеріалізмі приймається теза про рушійну силу розвитку — боротьбу протилежностей, з яких одна звичайно позитивна, напрямлена вперед, а друга негативна, напрямлена назад. У східних світоглядних системах існує уява про життєву силу ци, яка створюється взаємодією чоловічого, світлого, упорядковуючого чинника, і жіночого, темного чинника, який створює безлад. Чоловіче начало називають ян, а жіноче — інь. У художній літературі використовують німецьке слово «орднунг», який протистоїть лямур. У будь-якому разі, у світі думок діють два чинники — один створює порядок, а другий — безлад. Як уособлення цих начал можна взяти логос (вводить порядок) та хаос (вводить безлад). Ці два чинники — важливі діючі особи у світі думок. Логос діє і всередині людини (планує час, змушує підтримувати документацію, складати іспити тощо) і зовні (підкоряє

людину праву, моралі, звичаю; створює стандарти, графіки; люди вимагають порядку в країні, жорсткої сильної влади, боротьби із злочинністю). Також і хаос діє як усередині людини (виникають швидкоплинні, випадкові думки, нізвідкіля з'являється уявлення про зв'язки між подіями, створюються мрії, надії, бажання), так і зовні (натовп вимагає побити шибки, поет вимагає поплакати з ним, нічим не обмежена реклама вимагає все купити).

І логос, і хаос присутні і в мисленні про мислення (метамисленні), у першу чергу, у пошуках помилок мислення.

Витратні матеріали — тіло, час, енергія, близьке оточення. Почнемо зі здоров'я — тілесного та духовного. Глибинне розуміння здоров'я залежить від світогляду. А на побутовому рівні здорова молода людина повинна хотіти їсти і розмножуватися. Нестача їжі та біль (фізичний чи духовний) можуть звести все мислення до крику відчаю. Нормальне й потужне мислення вимагають певних меж фізичного і духовного здоров'я. Тому частина мислення, частина думок повинна бути спрямована на підтримку тіла і душі в цих межах.

Мислення часто має обмеження в часі. І оскільки ми ще не вміємо проживати один час двічі, чи рухати час назад, то ці обмеження стають суттєвими.

Ми витрачаємо зайвий час, чи економимо його часто завдяки нашому найближчому оточенню — подружжя, діти, батьки. Найближчими людьми бувають друзі. Їх ми використовуємо, на них зосереджується значний обсяг думок. Найближче оточення видає кредит довіри, може видати матеріальний кредит або ж надати в кредит свій час і свою енергію. Тому в певному розумінні коректно відносити найближче оточення до витратних матеріалів.

Здатність до потужного цілеспрямованого мислення — енергія, також є витратним матеріалом. Таку здатність можна економити, наприклад, відкидати несуттєве в роздумах, не думати про зайве; можна підсилювати, наприклад, чітким формулюванням мети та засобів.

Господарювання в середовищі думки. Ми вже говорили про головних дійових осіб в думальному просторі — логос і хаос, розум і відчуття, які у свою чергу, мов айсберги, мають усвідомлювану верхівку і неусвідомлювану підводну частину. Із самого визначення зрозуміло, що логос розв'язує чітко поставлені завдання — відразу постають випадки його безсилля — постановка завдання некоректна, внутрішньо суперечлива, і коли логос ясно бачить нерозв'язність проблеми. І якщо суперечності, некоректності і нерозв'язності усвідомлені, то логос буде «відстрілюватися до останнього патрона» — завдання виконає. Але коли ворог знаходиться у підсвідомості — то «дах хатки розуму може поїхати», думальний простір може зруйнуватися. Для прикладу згадаємо випадки, коли свідомість ненавидить людину, а підсвідомість її любить, коли свідомість одержує наказ не розв'язувати задачу, а підсвідомість стверджує, що розв'язати її необхідно.

Випадок, коли мета діяльності підсвідомості не збігається з метою діяльності свідомості, коли між цими цілями йде війна — нехай нас омине цей випадок.

Для хаосу внутрішня суперечливість, перевизначеність чи недовизначеність умов, нерозв'язність запропонованої задачі — дріб'язок, не вартий бодай одного слова. Хаос чутливий до породжуваних суспільством «вірусів» та «спаму». Крім спаму, хаос погано відчуває себе у великих різнорідних обсягах інформації (навіть потрібної).

Логос і проти вірусів, і проти спаму, і проти великих обсягів інформації має належні «золоті кулі», імунітет.

До господарювання віднесемо і роботу із формами мислення, з обмежувачими переконаннями. Методики такої роботи поширені, відділи «допоможи собі сам» у книжкових магазинах достатньо заповнені.

Логос автора говорить його хаосові: досить «розпливатися думкою по дереву», поставлене на початку розвідки завдання виконане. А хаос відповідає: «Ну, ...»

ЛІТЕРАТУРА

1. Lawrence Buell, *The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination*.— Oxford: Blackwell Publishing, 2005. — 195p.
2. Гончаренко М.С. Валеопедагогические аспекты духовности. / М.С.Гончаренко. — Х.: ХНУ, ФОП «Петрова І.П.», 2008. — 399 с.
3. Неумывакин И.П., Неумывакина А.С. Эндоекология здоровья. / И.П.Неумывакин, А.С.Неумывакина. — М: Диля, 2005. — 540с.
4. Рибалов О.О. Екологізація соціально-економічного розвитку суспільства: Навчальний посібник для студентів за професійним спрямуванням 0708 усіх форм навчання. / О.О.Рибалов. — Суми: СумДУ, 2004. — 138 с.
5. Ричард Броуди. Психические вирусы. Как программируют ваше сознание. / Ричард Броуди. — М.: Просвещение, 2007.— 206 с.
6. Эпштейн М. Экология мышления в кн. / М.Эпштейн // Все эссе.— М: У-Факториал, 2005. — Т.2. — С.326–329.

©Курінний Г. Ч., 2009

